

ויברח יעקב

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שָׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמֶר: (הושע פרק יב פסוק ג).¹

וְעַמִּי תְלוּאִים לְמִשׁוֹבְתֵי וְאֵל עַל יִקְרָאֵהוּ יַחַד לֹא יִרְוִמִם: (שם יא ז).²

שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֵיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶף: (שם יד ב).³

בראשית רבה פרשה סח סימן א – לבטח הלך יעקב

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" - רבי פנחס בשם רבי הונא בר פפא פתח: "אז תלך לבטח דרכך וגוי אם תשכב לא תפחד" (משלי ג כג-כד). "אז תלך לבטח" - זה יעקב דכתיב: "ויצא יעקב". "אם תשכב לא תפחד" - מעשו ומלבן. "וישכבת וערבה שנתך" - "וישכב במקום ההוא".⁴

פירוש מצודת דוד הושע פרק יב פסוק יג – קריאה לבנים ללמוד מאבותם

ויברח יעקב - הלא כשברח יעקב מפני עשו אל ארם אז עבד ללבן בעבור אשה היא רחל. ואחרי זה חזר עוד לשמור צאן לבן בעבור אשה אחרת. וכל זה היה מגודל עוני כי בא בידיים ריקניות וכאומר הלא חזר ברכוש גדול. ומי נתן לו זה הרכוש? הלא אני! ואיך תאמר: "איך עשרתי מצאתי און ליי"?⁵

מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויצא סימן ה – לתת מקום לשעה

"ויצא יעקב". כתיב: "לך עמי בא בחדריך ויסגר דלתך בפתך חבי כמעט רגע עד יעברך זעם" (ישעיה כו כ). בשעה שאתה רואה השעה חצופה, לא תעמוד כנגדה אלא תן לה מקום... שכל מי שעומד כנגד השעה נופל בידה, וכל מי שנותן מקום לשעה, השעה נופלת בידו. נבות עמד כנגד השעה ונפל בידה, שאמר לו אחאב: "תנה לי את כרמך ויהי לי לגן ירק" (מלכים א כא ב). מה עשה? אמר: "חלילה לי מה" (שם שם ג). מה נעשה לו? נפל ביד השעה, שנאמר: "ויעידוהו אנשי בליעל את נבות נגד העם וגוי ויסקלוהו באבנים וימות" (שם שם ג).⁶ אברהם נתן מקום

¹ כדרכנו מפעם לפעם, נתמקד בהפטרות השבת. כנגד "ויצא יעקב" של הפרשה, עומד "ויברח" יעקב של הנביא, אשר מזכיר לנו את יעקב הפליט הנס על נפשו ויוצא לגלות הראשונה, אותה גלות שאנו מזכירים בליל הסדר: "ארמי עובד אבי", בדרשת "צא ולמד", לאחר שהזכרנו את שתי הגנות: "עבדים היינו" ומתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ויצאנו ידי כל השיטות של מתחיל בגנות ומסיים בשבח (פסחים קטז ע"א). שים לב איך בסדר ההגדה הולכת הפתיחה ההיסטורית אחורה בזמן. האם לשון בר"ח לגבי יציאת יעקב הוא חידוש של הנביא? התשובה היא: לא. כבר במקרא יעקב בורח, במצוות אמו, שלאחר ששמעה את כוונת עשו להורגו, אומרת לו: "ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה" (בראשית כז מג).

² מנהג האשכנזים הוא להתחיל את ההפטרות מהפסוק "ויברח יעקב שדה ארם", שהוא, כאמור כנגד "ויצא יעקב מבאר שבע". אבל מנהג ספרד הוא להתחיל בפסוק: "ועמי תלואים למשובתי" - חלקם מסיימים בפסוק: "ויברח יעקב" (ופסוק אחריו או עוד כמה אחריו - התימנים), אך חלקם מסיימים פסוק קודם (יב יב: "כגלים על תלמי שדה") ואינם קוראים כלל את הפסוק "ויברח יעקב שדה ארם". שיטה אחרונה זו צריכה עיון, שהרי לכאורה יש כאן החמצה של הנקודה המרכזית המקשרת את נבואת הושע עם פרשתנו. וכבר האריך לדון בנושא זה הרב אלחנן סמט. ראה מאמרו הפטרות ויצא - מה עושה יעקב בספר הושע? באתר ישיבת מעלה אדומים. עוד בנושא הפטרות השבת, ראה משנה ברורה תכח כב. ראה גם טבלת הפטרות לרוב השיטות, כאן.

³ בהפטרות השבת, עפ"י האשכנזים, אנו קוראים גם קטע ששיך להפטרות שבת שובה. ויש עוד דוגמאות של הפטרות, או חלק מהפטרות, שחוזרים עליו (עליה) בשתי שבתות, כגון: "רני עקרה לא ילדה" שקוראים גם בפרשת נח וגם בפרשת כי תצא. ויש עוד מקרים, בין הפותרים נכונה יוגרל מנוי שנתי למחלקי המים (רמז, חג החנוכה המתקרב על שתי הפטרותיו, פרשת האזינו ועוד).

⁴ ודברי רש"י הידועים, בעקבות המדרש: "לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו? אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הוזהר הוא זינה הוא הדחה, יצא משם פנה הודה פנה זינה פנה הדרה". כנגד כל אלה בא הפסוק מהושע, והמדרשים והפרשנים שנראה עליו, ואומר: לא יצא ולא הלך, לא זיו ולא הדר, אלא פשוט ברח.

⁵ פירוש מצודות מחבר את הפסוק "ויברח יעקב" עם פסוק קודם: "ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי" (הושע יב ט). לאמר, בני יעקב לא לומדים מהמקרה של יעקב אבינו שהעני ועזב את בית אביו בחוסר כל, וחושבים שהם יכולים להישען על כוחם ועוצם ידם שישמרו את עושרם. ראה פירוש רש"י על הפסוק: "ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי - ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי, שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם, דכתיב: וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים, ומה שקנה עבד קנה רבו". לא כך יעקב היוצא לגלותו הראשונה בעירום ובחוסר כל. (ראה מדרש אגדה (בובר) בראשית כט יג על אליפז ששדד את יעקב בדרך ואת הנוטריקון של בעל הטורים על דברי יעקב ללבן: "ויספר ללבן את כל הדברים האלה" - אל תתמה כי לא הבאתי דבר, ברכוש רב יצאתי מאבי, הרשע אליפז לקח הכל). ראה אבן עזרא ורמב"ן שהבאנו בדברינו בכורה בניזיד עדשים בשבת שעברה, שמתארים איך האבות העשירים וירדו מנכסיהם חליפות. את העליות והמורדות האלה צריכים הבנים להפנים. זה המסר של "ויברח יעקב" לפי פירוש מצודות ואפשר שבגללו נבחר פרק זה להפטרות. אבל קישור זה נכון רק למנהג הספרדים שמתחילים את ההפטרות בפסוק: "ועמי תלואים למשובתי". ראה הערה 2 לעיל.

⁶ ראה הביקורת על נבות שבלשונונו היום היינו אומרים שהיה צודק אבל לא חכם. אחאב הוא רשע וחוטא ואף שילם על מעשה נבלה זה שהוא מקור הביטוי: הרצחת וגם ירשת. אבל עדיין הוא מלך בישראל (ראה הפסוקים והמדרשים על אליהו שחלק כבוד לאחאב ורץ לפניו, בדברינו לחלוק כבוד למלכות) וכשהוא מציע לנתין שלו מלוא התמורה לשדהו ונחלתו, מן הראוי שנתין זה ישקול את תשובתו ויכלכל בתבונה את צעדיו. נשמח לקבל מים זכים מכל מי שהעמיק בנושא זה של נבות היזרעאלי ויש לו תובנות בעניין.

לשעה⁷, וברח מפני נמרוד מלך כשדים וחזרה השעה ונפלה בידו והרג ששה עשר מלכים, שנאמר: "ויחלק עליהם לילה" (בראשית יד טו). ויצחק נתן מקום לשעה בשעה שאמרו לו פלשתים: "לך מעמנו" (בראשית כו טז), מיד: "וילך משם יצחק" (שם שם יז). וחזרה השעה ונפלה בידו, שנאמר: "ואבימלך הלך אליו מגרר וגוי ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי וגוי ויאמרו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגוי" (בראשית כו כח). ויוסף נתן מקום לשעה, בשעה שמכרו אותו אחיו לא היה יכול לומר: אחיכם אני?⁸ אלא נתן מקום לשעה, וחזרה השעה ונפלה לפניו, שנאמר: "וילכו גם אחיו ויפלו לפניו" (שם נ יח).⁹ משה נתן מקום לשעה, שנאמר: "ויברח משה מפני פרעה" (שמות ב טו). וחזרה השעה ונפלה בידו, שנאמר: "גם האיש משה גדול מאד בעיני עבדי פרעה ובעיני העם" (שמות יא ג). ודוד נתן מקום לשעה, שנאמר: "ויברח דוד מנויות" (שמואל א כ א), וכתוב: "בברחו מפני אבשלום בנו" (תהלים ג א), וכתוב: "בברחו מפני שאול במערה" (תהלים נז א). וחזרה השעה ונפלה בידו, ששאל אמר לו: "הנה נא ידעתי כי מלוך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל" (שמואל א כד כ).¹⁰ וכן יעקב שברח מפני השעה, ויברח יעקב שדה ארם (הושע יב יג), ונפלה השעה בידו, שנאמר: "ויקח עשו את נשיו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו" (בראשית לו ו), הוי: "לך עמי בוא בחדריך".¹¹

בראשית רבתי פרשת תולדות עמוד 112 – אל תתחרה במרעים

"וקום ברח לך" (בראשית כז מג).¹² הדא הוא דכתיב: "דום לה' והתחולל לו" (תהלים לו ז)¹³ - קבל עליך את הדין אפילו אתה נשחק ונעשה חלל על שמו של הקב"ה.¹⁴ "אל תתחר במצליח דרכו" - לא תראה בשלותן של רשעים ותעמוד כנגדן ותאמר: היאך אלו שמחים. "באיש עושה מזימות" - לא תעמוד כנגד שעתו של עשו הרשע שכתוב בו: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי". אלא מהו? "הרף מאף ועזוב חמה" - לא תביט אלא במה שאמרה רבקה ליעקב "וקום ברח לך גוי עד שוב אף אחיך".¹⁵ "אל תתחר אך להרע" - אם עשית כן, משלח אני ומכנס גלותכם כמו שכתוב: "ושלחתי ולקחתיך משם".¹⁶

ראו גם מדרש תנחומא פרשת ויחי סימן ו שמביא עוד דוגמא של מי שהתעקש ולא הבין שיש מקרים בהם צריך להתכופף תרתי משמע. ומי הוא? מרדכי: "מרדכי עמד כנגד השעה והיה לו להחניף לרשע ולפי שעמד כנגד המן הרשע קמעא כבר היו ישראל כלים מן העולם". ולהלן גם אליהו וחנניה מישאל ועזריה.

⁷ נתן לזמן לחלוף או לעשות את שלו.

⁸ כך נראה לנו לפסק, בסימן שאלה. וכי לא יכול היה יוסף פשוט לומר לאחיו אני אחיכם? (ראה בתורה מתי הוא אומר להם משפט זה). אלא שידע שאין זה הזמן והמקום המתאימים "ונתן מקום לשעה". האם הדרשן נאיבי, או שהוא רוצה לומר: בדרך הטבע, ביחסי אחים רגילים, הקריאה אני אחיכם צריכה להיות מספיק חזקה על מנת לעצור מעשה כה נורא כמו מכירת אח לעבד, אלא שהייתה זו שעת כעס ואיבוד כל היגיון ורגש. עינדא דריתחא. יוסף הבין שאין טעם להתנגד או לרצות "ונתן מקום לשעה".

⁹ כבר הבאנו לעיל את פירוש רש"י לפסוק שהספרדים כוללים בהפטרות השבת: "ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי - ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי, שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם, דכתיב: וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו". יוסף הבליו ונתן מקום לשעה ובסוף נפלה לו השעה והתוודע לאחיו שנפלו לרגליו והתפייס איתם. ואילו צאצאי משבט אפרים מוצאים און בכניעה של אחי יוסף ליוסף!

¹⁰ גם לדוד לא חזרה כ"כ השעה. הדרשן פתח וסיים בבריחתו של דוד מפני שאול שעל כך היה לו פיצוי, אך מה עם מריבות בתוך ביתו שלו? מה עם בריחתו מפני אבשלום בנו שמרד כנגדו וחילל את נשותיו (שעל כך כתב פרק מיוחד בתהלים, פרק ג "ה' מה רבו צרי")? ראה שמואל א פרק יט. ומה עם מעשהו של אדוניהו בערוב ימיו שלא חיכה למות אביו והכתיר עצמו עוד בחייו? ומעשה אמנון ותמר? נראה שלא חזרה לו השעה ופצע זה נשאר עם דוד כל חייו. ראו מדרש תהלים פרק ג מה רבו צרי.

¹¹ הפסוק "לך עמי חכי עד יעבור זעם" משמש מקור לחכמת חיים יהודית, אישית ומדינית (פוליטית), לא להיכנס לעימותים מיותרים ו"עקרוניים", בפרט לאורך שנות גלות הארוכות. ראשית, כי לא תצליח. ושנית, כי לגלגל חוזר (סובב) הוא בעולם (שבת קנא ע"ב) ומי שהיום למעלה, מחר הוא למטה וההפך. פסוק זה משמש גם מקור למושג "עינדא דריתחא" (ברכות ז ע"א, סנהדרין קה ע"ב) וזעמו של הקב"ה (בלעם). ראה גם השימוש בפסוק זה בסיפור על שמעון בן שטח שהסתתר מפני ינאי המלך בבראשית רבה צא ג, במדרש על ירדת אחי יוסף למצרים. ראה גם שיר השירים רבה ז א שיחזקאל הנביא מתיר לחנניה מישאל ועזריה להשתחוות לצלם של נבוכדנצר מסיבה זו, רק הם החמירו על עצמם. ראה שם. ובהערה 6 לעיל הבאנו את התעקשותו של מרדכי שלא ידע להתפשר קצת. דמות נוספת שלא רצתה להתפשר ולברוח היא אליהו שמקנא לה'. ראה פרקי דרבי אליעזר פרק כח: "ושמעיה איזבל ובקשה להרוג אותו ועמד אליהו והיה מתפלל לפני הקב"ה, ואמר לו הקב"ה: אליהו, טוב אתה מאבותיך? ברח! ... ועמד אליהו ז"ל וברח לו להר חורב". ראה דברינו [אליהו בהר חורב](#) בפרשת פנחס. ובאשר להסתלקותו השקטה של עשו מפני יעקב, אשר הלך לשעיר וויתר על ארץ כנען, וכל זאת אחרי המפגש הסוער ביניהם. ראה דברינו [פרידת יעקב ועשו – סגירת החשבון?](#) בפרשת וישלח.

¹² בפתח הדרשה שוב תזכורת שתיאור יעקב כבורח נזכר כבר במקרא, כאשר רבקה ששמעה את כוונת עשו להורגו ואומרת לו: "וְעֵתָה בְּנֵי שְׁמַע בְּקִלִי וְקוּמִי בְּרַח לְךָ אֶל לְבָן אָחִי חֲרָנָה" (בראשית כז מג).

¹³ ראה שם את צמד הפסוקים שהדרשן מפרק ודורש: "דום לה' והתחולל לו אל תתחר במצליח דרכו באיש עושה מזימות: הרף מאף ועזב חמה אל תתחר אך להרע". מקריאת הפרק כולו עולה המוטיב הברור של מדרש זה וקודמיו: להתכופף ולצפות בתקווה.

¹⁴ נשחק או שמה נשחק? ומה פירוש "חלל על שמו של הקב"ה"? קידוש השם ממש? זה כבר מעבר למוטיב שראינו עד כאן. וצ"ע.

¹⁵ נוסף לדרשן, ברשותו, גם את הפסוק באיוב יד יג: "... תִּסְתַּיְרֵנִי עַד שׁוֹב אֶפְרָד תִּשִׁית לִי חֶק וְתִזְכְּרֵנִי".

¹⁶ מדרש זה מעצים מאד את ענין הבריחה והגישה הפנסיבית. לא רק כטקטיקה זמנית: "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", אלא כשיטה ארוכת טווח לשרוד בעולמנו האכזר ורב התהפוכות. להסתתר, להתחבא ולהנמיך פרופיל. עד מתי? עד שרבקה (הקב"ה) תשלח (ישלח) לקרוא לנו לשוב. שים לב איך המדרש חוזר ונועץ יתדותיו במקרא. לא הנביא הושע הוא שמחדש את "ויברח" כנגד "ויצא".

במדבר רבה פרשה כג סימן א – כולל חילול שבת, אבל במדבר לא ברחו

ילמדנו רבנו: מי שהיה נרדף מן הגוים או מן הליסטים, מהו שיחלל את השבת? כך שנו רבותינו: מי שהיה נרדף מן הגוים או מן הליסטים מחלל את השבת בשביל למלט את נפשו.¹⁷ וכך אנו מוצאין בדוד כשביקש שאול להרגו ברח ממנו ונמלט.¹⁸ אמרו רבותינו: מעשה שבאו לגדולי ציפורי כתיבים רעים מן המלכות. הלכו ואמרו לר' אלעזר בן פרטא: רבי, כתיבים רעים באו לנו מן המלכות, מה אתה אומר, נברח? והיה מתיירא לומר להם ברחו ואמר להם ברמו: ולי אתם שואלים? לכו ושאלו את יעקב ואת משה ואת דוד מה כתיב ביעקב? "ויברח יעקב" וכן במשה: "ויברח משה" וכן בדוד (שמואל א יט) ודוד ברח וימלט וכן הוא אומר: "לך עמי בא בחדריך" (ישעיה כו).¹⁹

אמר להם הקב"ה: וכאלו כל גדולי עולם יראו וברחו מן שונאיהם. כל אותן מ' שנה שעשיתם במדבר לא הנחתו אתכם לברוח, אלא הייתי מפיל שונאיכם לפניכם במה שהייתי עמכם. ולא עוד, אלא כמה נחשים וכמה שרפים וכמה עקרבים היו שם, שנאמר: "נחש שרף ועקרב" (דברים ח טו). ולא הנחתי אותם להזיק אתכם. לכך אמר הקב"ה למשה: כתוב את המסעות שנסעו ישראל במדבר כדי שיהיו יודעים מה נסים שעשיתי להם, מנין? ממה שקרינו בענין: "אלה מסעיי".²⁰

מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויצא סימן ט – ברח מפחד השבועה

"ויברח יעקב שדה ארס" (הושע יב ג) - ומהיכן ברח? מבאר שבע, שנאמר: "ויצא יעקב מבאר שבע". וכי בבאר שבע היה? והלא בחברון היה, שנאמר: "הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק" (בראשית לה כז). אלא ממקום המיוחד לשבועות, ששם נשבע אברהם לאבימלך, שנאמר: "ועתה השבעה לי באלהים הנה" (בראשית כא כג), "על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם" (שם שם לא) ... "ויקרא אותה שבעה" (בראשית כו לג). ואף עשו נשבע ליעקב, שנאמר: "השבעה לי כיום" (בראשית כה לג). כשנטל את בכורתו חשב (יעקב) בלבו ואמר: אם יבוא (עשו) ואומר: בוא השבעה לי שלא נטלתה הברכות במרמה, מה אני יכול לעשות לו? אלא אצא מן המקום הזה המיוחד לשבועות, לכך נאמר: "ויצא יעקב מבאר שבע וגוי",²¹ הוי: "ויברח יעקב שדה ארס".²²

אגדת בראשית (בובר) פרק מז "ויברח יעקב" – הקנוניות של עשו

... ומה ראה וברח? אלא כיון שנטל את הברכות, התחיל עשו מבקש להרגו ... הלך לו (עשו) אצל ישמעאל ... אמר לו:²³ יצחק אחיך, אבי הוא ואיני יכול להורגו, אלא בוא לך עמי והורגו את שאחיק הוא, שבשבילו גרשך אברהם מביתו ... אתה הורג לאחיק ואני הורג ליעקב אחי, ואנו נוטלין כל העולם כולו לעצמנו. ועוד חושב בלבבו לאמור משהוא הורג לאבא, ואני ליעקב אחי, אני בא בדין על ישמעאל, לומר למה הרגת את אבא, ואני הורג

כבר במקרא עצמו, רבקה היא שאומרת ליעקב: "קום ברח לך". ומרבקה אמנו לכל הדורות, מעשה אמהות סימן לבנים ולבנות. עד מתי? "עד שוב חמת אחיך ... ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם". עד שהקב"ה ישיבנו לארצנו ... רבקה לא שלחה ליעקב כפי שהבטיחה והקב"ה הוא שקרא לו לחזור לארץ כדברינו בפרשה זו **שוב אל ארץ מולדתך ואהיה עמך**.

¹⁷ ראה תוספתא מסכת עירובין פרק ג הלכה ה.

¹⁸ מכאן שברירתו של דוד מפני שאול בניית הייתה בשבת.

¹⁹ מדרש זה חוזר לכאורה על מדרש תנחומא שכבר ראינו, אך הוא מוסיף, בשיטת מדרשי ילמדנו, את ההיבט ההלכתי: שמותר גם לחלל את השבת בשביל לברוח. האם היה בכתבים רעים אלה משום פיקוח נפש? אם כן (ראה מקבילה בתנחומא ראש פרשת מסעי) מה הצורך בעצה של "חבי עד יעבור זעם"? פיקוח נפש דוחה שבת! ואם אין כאן פיקוח נפש, מה מועילות הדוגמאות ממש, דוד ויעקב? מי אמר שהם ברחו בשבת? נראה שיש כאן שילוב מעניין בין הלכה לאגדה. מההיבט ההלכתי ברור מה צריך לעשות, אבל אם יהודי בא לשאול (ולא סתם יהודי אלא "גדולי ציפורי") אזי ר' אלעזר בן פרטא בחכמתו מבין שצריך לתת להם לא רק תשובה הלכתית "בשה", אלא גם דוגמא וחיזוק מאישים ידועים שכך עשו.

²⁰ אין תמיד חובה לברוח. כאשר עם ישראל נוהג כשורה והוא תחת "ענני הכבוד" במסעותיו במדבר, הגויים בורחים ממנו ואין הוא צריך לברוח מהם. האם נוכל ללמוד מכאן שבכל הדוגמאות של האישים שנאלצו לברוח או "להנמך פרופיל": אברהם, יצחק, משה, דוד ויעקב, היה בהם איזה שהוא פגם וחסרון ולפיכך נאלצו לברוח?

²¹ יוצא מבאר השבועה.

²² יעקב בורח לשדה ארס, לא מפחד פסי, אלא מוסרי. הוא מפחד שעשו יבוא וישביע אותו שלקחת הברכות לא הייתה במרמה! ומה תעזור הבריחה? אפשר לצאת מבאר השבועה? בחוץ לארץ לא תופסות השבועות רק "במקום הזה המיוחד לשבועות"? ועוד, מה ענין השבועות שנשבעו אברהם ויצחק לאבימלך, כאן? מדוע גם משבועות אלה מפחד יעקב? ראה המדרשים על הפסוק: בפרשת וירא: "אם תשקור לי ולניני ולנכדי", "כי לא שלם עוון האמורי עד הנה", וכן המדרשים בתחילת פרשת בשלח על הפסוק: "כי קרוב הוא" שצריך היה להמתין עד כלות השבועה שנשבע אברהם לאבימלך. יעקב הוא נכדו של אברהם ואי לכך בניו, שהם דור רביעי, יכולים לכאורה כבר לרשת את הארץ. האם יעקב ראה בגלות שלו את קיום ברית בין הבתרים? כך או כך, מדרש זה שיעקב בורח מהשבועות צריך עיון והמאיר עינינו ומטיב לבנו בו יבורך בכל מילי דמיטב.

²³ עשו לישמעאל שהוא חצי דודו.

ונוטל כל העולם כולו לעצמי. אמר לו הקב"ה: אין ברייה יודעת מה שחשבת בלבבך? שנאמר: "יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה וה' שם היה" (יחזקאל לה י). חייך, שם הייתי הריני מפרסמך ומודיע לכל מה שבקשת לעשות, שנאמר: "כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתרי" (ירמיהו מט י) ... למה? שבקש לשדד זרעו ואחיו ושכיניו (שם) ולפיכך "ואיננו" (שם). כשראה יעקב המעשים הללו, אמר: מה אני יושב כאן לחבול בנפשי ובנפשו של ישמעאל? לכך נאמר: "ערום ראה רעה ונסתר" (משלי כב ג), זהו שאומר הכתוב: "ויברח יעקב שדה ארס". ורוח הקדש צווח ואומרת: "וישלך עליו ולא יחמול מידו ברח יברח" (איוב כז כב).²⁴

פרקי דרבי אליעזר פרק לה – ברח ללבן וברח מלבן

ועוד היה ר' אליעזר אומר: ברח יעקב לבוא אל לבן וברח לצאת מפני לבן. ברח לבוא אל לבן מניין? שנאמר: "ויברח יעקב שדה ארס". וברח מפני לבן, שנאמר: "ויוגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב".²⁵

שבת שלום
מחלקי המים

²⁴ נראה שמדרש מאוחר זה יותר משהוא מרחיב בתיאור סיפור יעקב, עשו וישמעאל שבתורה, הוא משליך ממנו על מלחמת המעצמות שבדורו, עשו וישמעאל, רומא, ביזנטיון, נצרות וערב, ומה נותר לעם ישראל לעשות? לברוח בשביל לא להיות מעורב במלחמות עולם אלה. ראה איך מלכות עשו יוצאת הרשעה מכולם שהיא מתחברת כביכול לישמעאל ואח"כ קמה גם עליה (ובהיסטוריה קמה זו על זו עד היום וכבר הסתפקו חכמים אם נח לעם ישראל "תחת אדום" או שמא "תחת ישמעאל"). לדרשן ימי ביניים זה, נוח להיאחז בסיפור המקרא ולהסביר בעזרתו את קורות עם ישראל בימיו, אך יש גם בעיות. אחת, לאן הוא ממליץ שיעקב של ימיו יברח? מי הוא המקבילה בימיו ללבן הארמי או משפחתה של רבקה שאפשר לברוח אליהם? שנית, שים לב לאשמה של יעקב שפגע בעשו וממנו התחילה כל התסבוכת.

²⁵ וכך הוא גם טוען כנגד יעקב בסוף הפרשה, בראשית לא כז: "לָמָּה נִחַבְּאתָ לְבָרַח וּתְגַנֵּב אֶתִּי וכו', ראו דרשה דומה במדרש בראשית רבתי פרשת ויצא עמוד 143, אולי בעקבות מדרש פרקי דרבי אליעזר: "ר' אליעזר אומר: ברח יעקב לבא אל לבן, שנאמר: ויברח יעקב שדה ארס (הושע יב ג), וברח לצאת מפני לבן, שנאמר: ויברח הוא וכל אשר לו. ויקם ויעבר את הנהר, קימה היתה לו כשברח". מדרשים אלה מזכירים לנו שיעקב ברח פעמיים, פעם מעשו (ומבית אביו ומארץ כנען) ופעם מלבן, חזרה לבית אביו ולארץ כנען. בין אם בשל הצרות שעשה לו לבן, בין אם מהתגלות המלאך ובין אם משום שאמו קראה לו לשוב כפי שהבטיחה (ראה בראשית רבתי עמ' 113 שם). ראה דברינו [שוב אל ארץ מולדתך](#) בפרשה זו וכן [מסע יעקב בחזרתו לארץ](#) בפרשת וישלח. אם בורחים מבית אבא ומארץ "מפני השעה", צריכים גם לדעת לברוח חזרה הבייתה, בפרט אם מתברר ששם לא יותר טוב ואין שם עתיד. יש קימה בבריחה לשני הכיוונים, אולי קצת יותר קימה בבריחה חזרה לארץ. אפשר שמדרש זה, או עכ"פ איך שאנו קוראים אותו, הוא מעין תשובה למדרשים הדפנסטיביים דוגמת מדרש רבתי פרשת תולדות עמוד 112 לעיל.